

Magdalena Kozera-Kowalska, Sławomir Kalinowski
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Wiedzochloność obszarów wiejskich w warunkach zrównoważonego rozwoju

Streszczenie

Celem rozważań jest wskazanie na rosnące zapotrzebowanie na wiedzę wśród ludności zamieszkującej obszary wiejskie w dobie gospodarki opartej na wiedzy. Ilustrując zagadnienie dokonano przeglądu literatury krajowej i zagranicznej, między innymi z zakresu kapitału ludzkiego, systemów edukacyjnych oraz zrównoważonego rozwoju. Wykorzystano również dostępne dane statystyczne *Eurostat* oraz GUS. Na podstawie badań stwierdzono, że w gospodarce opartej na wiedzy, w której coraz częściej mówi się o niedoborze talentów, dla efektywnej realizacji postulatów zrównoważonego rozwoju niezbędna jest poprawa jakości kształcenia ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Szczególnie istotne jest podnoszenie poziomu wykształcenia ludności rolniczej. Analizy w tym zakresie pozwalają określić skuteczność postulowanej przez UE koncepcji uczenia się przez całe życie (LLL) oraz edukacji dla zrównoważonego rozwoju (ESD). Realizacja obu tych koncepcji, mimo pozytywnych celów, wciąż pozostawia wiele do życzenia. Artykuł ma charakter analityczny i stanowi przyczynek do dyskusji nad zwiększającym się zapotrzebowaniem na wiedzę na obszarach wiejskich.

Słowa kluczowe: wiedzochloność obszarów wiejskich, rozwój zrównoważony, system edukacji, niedobory talentów, kwalifikacje.

Kody JEL: J24, L84, O18, O34

Wstęp

Wiedza stanowi kluczowy czynnik porządku ekonomicznego (Coale, Hoover 1958; Drucker 1999; Bosch-Sijtsema i in. 2009). Z tej też przyczyny badania nad procesami i mechanizmami jej oddziaływania na gospodarkę stanowią w ostatnich latach istotny problem badawczy. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się tereny wiejskie, które zajmują ponad 90% obszaru UE i zamieszkiwane są przez blisko 60% ogółu jej mieszkańców. W ujęciu procentowym największa liczba ludności wiejskiej zamieszkuje Słowenię (51,2%), najmniejsza zaś Belgię (2,7%). Polska należy do krajów, w którym odsetek ludności wiejskiej jest relatywnie wysoki i wynosi niemal 39% ogółu mieszkańców. W podobnej sytuacji są Grecja (39,3%), Portugalia (41,1%) oraz Irlandia (38,0%) (FAO Statistical Yearbook 2010). Niemniej jednak każdy z krajów charakteryzuje odmienne uwarunkowania kształtujące taki stan rzeczy, w tym różnice w systemach edukacji oraz absorpcji wiedzy przez mieszkańców terenów wiejskich.

Artykuł jest przyczynkiem do dyskusji o wzrastającym zapotrzebowaniu na wiedzę na obszarach wiejskich. Wpisuje się zarówno w wątek rozważań o kapitale ludzkim i jego dosko-

naleni (m.in. Altinok, Murseli 2007; Asteriou, Agiomirgianakis 2001; Delgado, Henderson, Parmeter 2014; Schundeln, Playforth 2014), kapitale społecznym (Putnam 1995; Fukuyama 1997), jak i w rozważania dotyczące zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (Elliot 2012; Bruckmeier, Tovey 2008). Te trzy zagadnienia stanowią element coraz częściej podejmowanych badań nad związkiem pozamaterialnych czynników sukcesu (w tym nad jakością kapitału ludzkiego) z sytuacją społeczno-ekonomiczną ludności obszarów wiejskich.

Metoda, przegląd literatury

Podstawą badań był przegląd dostępnych źródeł literaturowych, zwłaszcza licznych publikacji dotyczących ekonomii rozwoju, roli człowieka i kapitału ludzkiego w rozwoju społeczno-ekonomicznym oraz w kreowaniu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Wykorzystano ponadto dostępne dane statystyki krajowej (GUS) i zagranicznej (*EUROSTAT*, FAO) oraz raporty grupy konsultingowej ManPower Group. W celu podkreślenia znaczenia jakości ludności obszarów wiejskich w Polsce i UE wyodrębniono grupę ludności wiejskiej (obszarów wiejskich), a w niej grupę ludności rolniczej. Przedstawiono też wybrane charakterystyki związane z wykształceniem i kwalifikacjami rolników.

Zapotrzebowanie na wiedzę na wsi wynika nie tylko z tempa zmian cywilizacyjnych, ale wiąże się z działaniami na rzecz wdrażania idei zrównoważonego rozwoju. Rozwój, przyjazny człowiekowi i środowisku, ma zapewnić zachowanie konkurencyjności działających w tym środowisku podmiotów gospodarczych. Wspólnym mianownikiem tych kwestii staje się kapitał ludzki, niezbędny w realizacji zmian obowiązującego współcześnie paradygmatu rozwoju. W tych okolicznościach swoisty renesans przeżywa problematyka kształtowania jakości kapitału ludzkiego. Badania zapoczątkowane przez Theodora W. Schultza i Gary'ego S. Beckera (Schultz 1971; Becker 1962; Becker, Murphy, Tamura 1994; Benhabib, Spiegel 1994; Heckman 2000; Mankiw, Romer, Weil 1992, Grossman, Helpman, 1991; Lucas 1988, Aghion, Howitt 1998) coraz częściej dotyczą kumulowania bądź rozpraszania kapitału ludzkiego zarówno jednostkowego, jak i grup społecznych. W przypadku obszarów wiejskich znaczenia nabiera, szczególnie w ostatnich latach, kwestia działań ukierunkowanych na poprawę jakości, a nawet odbudowę kapitału społecznego mieszkańców (Coleman 1988; Romer 1990; Halfacree, Keith 2000; Kozera 2014; Nussbaum, Sen 1993; Mc Gregor, Goldsmit 2004; Kalinowski 2015). Stanowi to istotny problem dla zarządzających produkcją rolniczą, ekonomistów i polityków rolnych oraz samych mieszkańców. Wyzwanie to obejmuje zarówno procesy edukacyjne, zwłaszcza zdobywania i uzupełniania wiedzy, jak i kwestie *stricto* techniczne (dostępu do wiedzy, tak fizycznego, jak i za pośrednictwem mediów elektronicznych) oraz ekonomiczne, związane z kształtowaniem warunków życia. Wskazuje to na zintegrowane oddziaływanie wszystkich tych płaszczyzn w świadomym kształtowaniu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Zapotrzebowanie na wiedzę a zrównoważony rozwój

Obszary wiejskie to nie tylko rolnictwo. Znaczna liczba ludności pochodzącej z obszarów wiejskich zamieszkuje również w miejscowościach o charakterze miejskim, nie więk-

szych jednak niż 5 tys. mieszkańców (Stanny 2014). Kwestia rozwoju tych obszarów jest niezmiernie ważna dla rozwoju społeczno-ekonomicznego całej UE, co znajduje swój wyraz w celach zarówno Wspólnej Polityki Rolnej, jak i polityki spójności (*Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej...* 2014).

Tabela 1**Wybrane charakterystyki ludności obszarów wiejskich w UE w 2009 roku**

Wyszczególnienie	Udział ludności wiejskiej w ludności ogółem (w %)	Udział ludności rolniczej wśród mieszkańców wsi (w %)	Prognoza zmiany liczby ludności obszarów wiejskich do 2035 roku (w %)
Belgia	2,7	52,5	-22,5
Malta	5,9	20,8	-45,8
Wielka Brytania	10,3	15,1	-17,5
Dania	13,6	21,1	-35,1
Szwecja	15,5	18,0	-15,1
Luksemburg	17,5	8,4	16,9
Holandia	18,7	14,4	-39,8
Francja	22,9	10,3	-24,4
Hiszpania	23,0	22,3	-16,6
Niemcy	26,5	6,8	-29,5
Czechy	26,5	25,6	-21,1
Bułgaria	29,2	16,6	-43,9
Cypr	30,3	20,5	-8,1
Estonia	30,6	31,1	-23,8
Łotwa	32,0	31,1	-30,9
Włochy	32,1	11,7	-26,7
Węgry	32,9	28,4	-37,3
Austria	33,1	11,5	-23,5
Litwa	33,2	33,2	-35,0
Finlandia	37,0	11,9	-26,2
Polska	38,7	41,1	-24,4
Irlandia	39,0	18,9	-4,7
Grecja	39,3	27,0	-27,0
Portugalia	41,1	27,8	-37,0
Słowacja	43,6	17,5	-26,7
Rumunia	46,0	21,3	-34,1
Słowenia	51,2	1,7	-11,4

Źródło: FAO Statistical Yearbook (2010); Zwoliński (2009).

Kraje unijne są zróżnicowane pod względem liczby mieszkańców obszarów wiejskich oraz liczby ludności rolniczej mieszkającej na wsi. Wiąże się to ze znacznymi różnicami w posiadanym potencjale endogenicznym tych obszarów, w tym ze zróżnicowaną jakością kapitału ludzkiego (por. tabela 1).

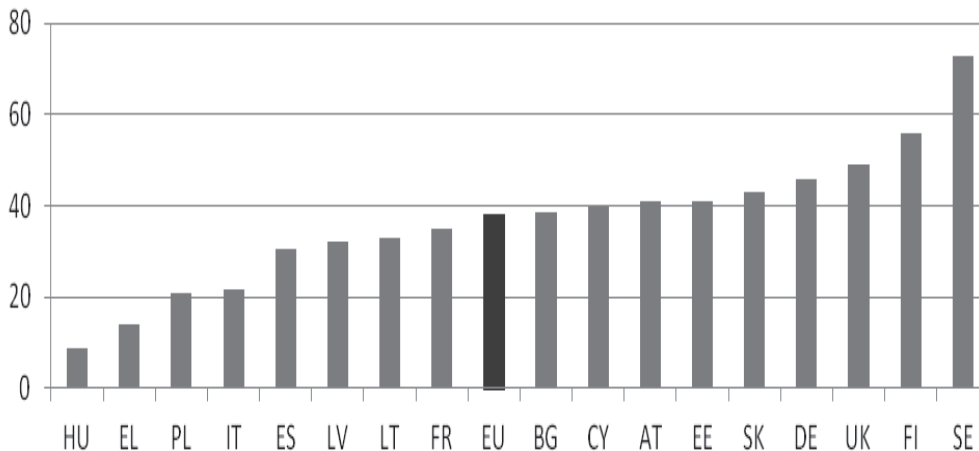
Mimo znacznego zróżnicowania liczby ludności obszarów wiejskich w poszczególnych krajach można wyodrębnić grupy o podobnych tendencjach zmian zachodzących na tych obszarach. Analiza skupień, przy wykorzystaniu metody Warda, wskazuje na trzy grupy wiązań. W pierwszej można wyróżnić takie kraje, jak: Austria, Czechy, Irlandia, Polska, Słowacja i Słowenia. W grupie tej od niemal 10 lat utrzymuje się stała tendencja wzrostowa liczby ludności obszarów wiejskich (wzrost w porównaniu z 2005 rokiem waha się w przedziale od 2% w Austrii do ponad 14% na Cyprze). Drugą grupę stanowią kraje o spadkowej tendencji rozwojowej, tj. kraje, w których liczba mieszkańców obszarów wiejskich w badanym okresie zmniejsza się znacząco (tj. w przedziale od 2% Finlandii do 37% w Holandii). Do tej grupy państw należą między innymi: Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Litwa, Łotwa, Luksemburg, Malta, Szwecja i Węgry. Trzecią grupę stanowią natomiast państwa, w których od lat liczba mieszkańców obszarów wiejskich nie ulega zmianie. Do państw tych należą: Estonia, Hiszpania, Włochy i Szwecja.

Występowanie odmiennych tendencji w procesach zmian liczby mieszkańców obszarów wiejskich wymusza zmiany w kierunkach prowadzonej polityki wsparcia tych obszarów. Wydatki UE na rozwój obszarów wiejskich w okresie 2007-2013 wyniosły 88 293 mln euro, co stanowiło około 9% wszystkich wydatków na rolnictwo poniesionych w tym okresie. Uzasadnia to coraz częściej podnoszony postulat zmiany wsparcia z ogólnego na celowe, tj. kierowane do określonych, potrzebujących tego wsparcia krajów czy regionów. Zmiany liczby mieszkańców obszarów wiejskich wiążą się pośrednio z koniecznością podejmowania działań na rzecz reorganizacji dotychczasowych systemów kształcenia. Przewartościowaniu ulegają potrzeby edukacyjne zarówno o charakterze ogólnym, jak i specjalistycznym. Brak takich zmian skutkować może brakiem zainteresowania zdobywaniem wiedzy nie tylko w samym rolnictwie, ale na obszarach wiejskich jako całości. W tym kontekście warto zauważyć, że niespełna 40% ludności krajów unijnych uczestniczy w jakiegokolwiek formalnej i nieformalnej aktywności edukacyjnej (por. wykres 1). W odniesieniu do obszarów wiejskich oraz ludności rolniczej odsetek ten jest z reguły znacząco niższy.

Konieczne wydaje się podejmowanie działań poprawiających indywidualną pozycję w społeczeństwie. Umiejętności, wiedza i kompetencje stanowią ważny zasób ekonomiczny, który może pozwolić na awans w hierarchii społecznej. Mimo że sama aktywność edukacyjna nie gwarantuje niczego, daje poczucie szansy i zwiększa pole wyborów życiowych. Powstaje zatem pytanie, jakie środki, obok wsparcia finansowego, należy przedsięwziąć, aby poprawić sytuację osób zamieszkujących obszary wiejskie (Kalinowski 2013). Konieczne są działania, które mogą podnieść jakość kapitału tej grupy w długim okresie oraz wyposażyć w umiejętności niezbędne na lokalnych rynkach pracy. Należy zwrócić uwagę, że działania związane z doskonaleniem zawodowym czy zmianą kwalifikacji bardzo często nie są efektywne i w rzeczywistości nie sprzyjają poprawie sytuacji osób szkolonych. Procesy aktywizacyjne, oprócz indywidualnego dopasowania oferty powinny

Wykres 1

Uczestnictwo w systemie edukacji formalnej i nieformalnej ludności w wieku 25-64 lata w wybranych krajach UE w 2007 roku

Źródło: *Rural Learning for Development: Experiences...* (2007).

ukierunkowywać ludność na zgłaszane przez pracodawców zapotrzebowanie. Prowadzone działania powinny przyczyniać się do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, wyposażać ich mieszkańców w różne umiejętności, w tym specjalistyczne związane z obsługą urządzeń technicznych, pracą z komputerem czy programami informatycznymi. Powinny dawać także impuls do tworzenia własnej działalności gospodarczej i sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi wsi. W tej sytuacji znaczenia nabiera koncepcja kształcenia przez całe życie (*Long Life Learning – LLL*) oraz edukacja dla zrównoważonego rozwoju (*Education for Sustainable Development – ESD*), nieco zaniedbywana w ostatnich latach mimo zakończenia ogłoszonej przez ONZ na lata 2004-2014 *Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju*.

Koncepcja uczenia się przez całe życie stała się narzędziem poprawy sytuacji na europejskim rynku pracy. Jest ona narzędziem, które rozwija człowieka w aspekcie personalnym, społecznym i zawodowym, umożliwiając mu stabilizację, a w konsekwencji wzrost dochodów. Wydaje się jednak, że w przypadku obszarów wiejskich koncepcja ta jest wciąż zbyt mało wykorzystywana. Z założenia kształcenie przez całe życie (LLL) oznacza zintegrowaną edukację w toku całego życia. Obejmuje zatem aktywność ludności w każdym wieku, w każdym kontekście życiowym oraz ogromne zróżnicowanie metod zdobywania wiedzy. LLL stanowi więc zintegrowany układ zapotrzebowania na wiedzę oraz możliwości jego zaspokojenia. Sama koncepcja koncentruje się na realizacji trzech celów rozwojowych, którymi są:

- rozwój osobisty i kulturowy (często dodaje się tu również zdrowie),
- rozwój społeczny i wspólnotowość

- rozwój zawodowy i trwałość zatrudnienia (przygotowanie do pracy, satysfakcja z niej, zapewnienie dobrostanu społeczno-ekonomicznego jednostki) (Medel-Añonuevo, Ohsako, Mauch 2001).

Za jeden z celów LLL przyjmuje się też często edukację dla zrównoważonego rozwoju (ESD). Przygotowuje ona do zmiany zachowań, nabywania nowych wartości, umiejętności i wiedzy w kontekście realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Obie koncepcje stanowią odpowiedź na rosnące zapotrzebowanie na wiedzę podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich. Tym bardziej, że wiek XXI, określany erą wiedzy, narzuca tym podmiotom wymóg dążenia do zdobywania, pomnażania i wykorzystywania wiedzy (Krzyworzeka 2014). To wiąże się z rosnącym zapotrzebowaniem na wykwalifikowanych pracowników o wysokim kapitale intelektualnym. Ważna jest również zdolność podmiotów do absorpcji wiedzy, ciągłego uczenia się, elastyczności i łatwości w dostosowywaniu się do zmian otoczenia. Wiedzochłonność, chociaż przypisywana organizacjom, stanowi efekt złożonego procesu edukacyjnego obejmującego rozwój biologiczny (fizyczny i psychiczny) oraz świadomą aktywność społeczno-ekonomiczną jednostek ludzkich. Z tego punktu widzenia warunkiem powstawania i rozkwitu obszarów wiejskich, w coraz większym stopniu wiedzochlonych i zgłaszających zapotrzebowanie na talenty, jest skuteczny system edukacji, tj. taki, który zaoferuje pakiet wiedzy i narzędzi umożliwiających płynne reagowanie na dynamiczne zmiany otoczenia oraz uczulający na problem szybkiej dezaktualizacji wiedzy już posiadanej, zachęcający ponadto do permanentnego jej uzupełniania.

Zmiana paradygmatu rozwojowego rolnictwa w kierunku zrównoważenia przyczyniła się do nowego spojrzenia na problem kształcenia na obszarach wiejskich. Zauważono potrzebę głębokich przemian systemowych, co zaowocowało rozszerzeniem dotychczasowej edukacji – początkowo o element ekologii i ochrony środowiska, następnie o kwestie związane z jakością życia i bezpieczeństwa żywnościowego (Hłobił 2010). W Polsce powstał dokument konstytuujący działania w tym kierunku. Była to *Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju*, którą przyjęto w 2005 roku, w odpowiedzi na ustanowienie przez ONZ lat 2004-2014 *Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju*. Zgodnie z przesłaniem tego dokumentu, celem edukacji dla zrównoważonego rozwoju powinno być wykształcenie człowieka umięjącego dokonywać świadomych wyborów w celu zaspokojenia swoich aspiracji rozwojowych w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom.

Mimo szczytnych idei edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju wciąż pozostawia wiele do życzenia. Jako przykład państwa, w którym działania z tego zakresu uznać można za wzorcowe, należy wskazać Niemcy. Prowadzona tam edukacja wyposaża absolwenta systemu edukacji formalnej w wiedzę o stanie całego ekosystemu, o skutkach globalnych decyzji podejmowanych lokalnie czy też o mniej lub bardziej uświadamianych szkodach wyrządzanych społecznościami w danym czasie, a w perspektywie całym pokoleniom. W toku tej edukacji uczeń poznaje zależności między przyrodą, społeczeństwem i gospodarką oraz zdobywa przekonanie, że tymi elementami życia można sterować tak, aby osiągnąć optymalne relacje. Nabywa także kompetencje do podejmowania decyzji i udziału w procesie sterowania zrównoważonym rozwojem z perspektywy pożądanego zrównoważonego przyszłości.

ści. Jest kreatywny, potrafi przekraczać utarte schematy i wprowadzać istotne innowacje. Zna swoje prawa i instytucje, za pośrednictwem których można je realizować. Komunikuje się i współdziała z innymi podmiotami społecznymi dla osiągnięcia swoich celów. Posiada wiedzę o tym, czym jest kompromis i zna jego granice. Cechuje go aktywna postawa i gotowość do współdziałania z innymi (Grodzińska-Jurczak i in. 2010).

Dyskutując o edukacji na obszarach wiejskich wielokrotnie wskazuje się na potrzebę odejścia od edukacji rozumianej w sposób tradycyjny, jako przekazywanie wiedzy teoretycznej z wyznaczonych zakresów, od podejścia ściśle rozumowego (racjonalizm intelektualny) i nawiązania do edukacji jako całości składającej się z kształcenia w zakresie roli, jaką odgrywa człowiek w aspektach ekologicznym, społecznym i ekonomicznym. Takie podejście odzwierciedlałoby bowiem przesłanie kształcenia w zgodzie z paradygmatem zrównoważonego rozwoju (Borys 2010).

Problem niedoboru wiedzy i umiejętności

W kontekście rozwoju gospodarki nie tylko europejskiej, ale również światowej, coraz częściej zwraca się uwagę na problem niedoboru wiedzy i talentów, tj. braku wykwalifikowanych pracowników w poszczególnych sektorach gospodarki. Wyniki badań ManpowerGroup wskazują, że niemal 35% przedsiębiorstw objętych monitoringiem sektorów ma problem ze znalezieniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach. Niemal połowa pracodawców obawia się przy tym, że brak specjalistycznej kadry spowoduje spadek ich konkurencyjności i produktywności (*Niedobór talentów...* 2013). Zapotrzebowanie na pracowników jest przy tym zróżnicowane regionalnie. W krajach Ameryki Północnej i Południowej występują największe trudności z pozyskiwaniem pracowników na stanowiska techniczne, w regionie Azji i Pacyfiku brakuje przedstawicieli handlowych. Tymczasem w krajach UE (także Bliskiego Wschodu i Afryki), największym problemem jest pozyskanie wykwalifikowanych pracowników fizycznych, inżynierów, przedstawicieli handlowych, techników czy kierowców. Niedobory występują również w grupie personelu na stanowiskach kierowniczych, w tym w księgowości, finansach, działach IT. Przedsiębiorcy zgłaszają również obawy o zaspokojenie popytu na wykwalifikowanych pracowników sekretariatów, asystentów dyrekcji, asystentów ds. administracyjnych czy niewykwalifikowanych pracowników fizycznych (*Niedobór talentów...* 2013). Wyniki tego raportu potwierdzają, że współczesny rynek pracy w wielu krajach staje się rynkiem pracownika, który z racji kwalifikacji niewystarczających lub nieadekwatnych do potrzeb pracodawcy nie może znaleźć zatrudnienia.

Niedobór specjalistów dotyczy wszystkich branż, jednak jest szczególnie odczuwalny na obszarach oddalonych od wielkich miast i węzłów komunikacyjnych, a zatem na szeroko rozumianych obszarach wiejskich. Nowy paradygmat rozwoju zrównoważonego tych obszarów dotyczy między innymi rozwijania pozarolniczej funkcji rolnictwa. Stwarza to ogromne wyzwanie nie tylko dla ich mieszkańców, lecz również dla instytucji edukacyjnych oraz polityki społecznej państwa. Realizacja wielofunkcyjnego rozwoju wsi możliwa jest tylko z wykorzystaniem wysokiej jakości kapitału ludzkiego. Tymczasem badania wskazują

na niepokojące zjawiska. Należą do nich przede wszystkim brak podstawowych kompetencji (zarówno twardych, tj. umiejętności technicznych, jak i miękkich, zwłaszcza w zakresie komunikowania się i relacji międzyludzkich) oraz brak doświadczenia zawodowego

Tabela 2**Wykształcenie i umiejętności prowadzących gospodarstwa rolne w UE**

Wyszczególnienie	Prowadzący gospodarstwo z wykształceniem (w %)			Prowadzący gospodarstwa tylko na podstawie doświadczenia (w %)
	Podstawowym	Pełne kwalifikacje	Razem	
Austria	22,4	25,6	48,0	52,0
Belgia	21,4	26,4	47,8	52,2
Bułgaria	2,6	0,8	3,4	96,6
Chorwacja
Cypr	5,3	0,4	5,7	94,3
Czechy	19,6	37,1	56,6	43,4
Dania	43,6	5,0	48,5	51,5
Estonia	14,0	22,5	36,5	63,5
Finlandia	34,8	9,2	44,0	56,0
Francja	28,7	21,6	50,3	49,7
Grecja	3,2	0,3	3,5	96,5
Hiszpania	13,8	1,5	15,3	84,7
Holandia	64,6	6,6	71,2	28,8
Irlandia	15,1	15,9	31,0	69,0
Litwa	17,5	12,5	30,0	70,0
Luksemburg	14,5	45,9	60,5	39,5
Łotwa	12,4	26,1	38,5	61,5
Malta	8,5	1,4	9,8	90,2
Niemcy	55,2	13,3	68,6	31,4
Polska	21,3	24,6	45,9	54,1
Portugalia	10,4	1,6	12,0	88,0
Rumunia	2,1	0,4	2,5	97,5
Słowacja	15,0	8,8	23,8	76,2
Słowenia	26,7	8,9	35,6	64,4
Szwecja	12,1	18,8	30,9	69,1
Węgry	11,3	3,3	14,6	85,4
Wielka Brytania	10,2	12,3	22,7	77,3
Włochy	90,8	4,2	95,0	5,0
UE-27	22,2	6,9	29,1	70,9

Źródło: *Rural Development in the EU...* (2013, s. 122).

Istotnym problemem obszarów wiejskich, utrudniającym ich wielofunkcyjny rozwój, jest mniej atrakcyjny rynek pracy oraz powiązana z nim kwestia bezrobocia, braku kompetencji i potrzebnego wykształcenia. Problem ten szczególnie widoczny jest w samym rolnictwie. Jak wynika z danych Komisji Europejskiej za 2010 rok, niemal 30% prowadzących gospodarstwa posiadało zaledwie wykształcenie podstawowe, w dużej części niepełne. Dla ponad 70% prowadzących gospodarstwa podstawowym źródłem wiedzy było własne doświadczenie zdobywane w trakcie prowadzonej działalności (*Rural Development in the EU...* 2013). Statystyki te wskazują na trzy państwa, w których około 1/3 prowadzących gospodarstwa deklarowała uzyskanie pełnego przygotowania zawodowego do pracy w rolnictwie: Luxemburg, Czechy oraz Belgię (por. tabela 2).

W niemal wszystkich państwach UE w rolnictwie dominuje przygotowanie zawodowe oparte wyłącznie na własnym doświadczeniu, nie poparte systemem edukacji formalnej (*Rural Development in the EU...* 2013). Jakkolwiek w okresie 2005-2010 zaobserwowano znaczącą poprawę w tym zakresie (11% spadek liczby osób prowadzących gospodarstwa bez żadnego przygotowania zawodowego), to proces ten należy uznać wciąż za zbyt wolny. Istotny jest również fakt, że zmiany te zachodzą znacznie szybciej w grupie Starych Państw Członkowskich, w których dodatkowo zmniejsza się liczba gospodarstw rolnych. W grupie Nowych Państw Członkowskich zapóźnienie rolnictwa w tym zakresie jest dużo większe i bardzo zróżnicowane w poszczególnych krajach.

Kwestia braku przygotowania rolniczego i generalnie niskiego poziomu wykształcenia ludności rolniczej stanowi niewątpliwy problem zarówno z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju samego rolnictwa, jak i rozwijania relatywnie nowych dla niego funkcji pozarolniczych. Zwłaszcza te ostatnie wymagają zdobywania nowych umiejętności i kwalifikacji.

Podsumowanie

Wraz z rozwojem cywilizacji zmieniała się nie tylko ranga pracy jako działalności fizycznej i umysłowej człowieka ukierunkowanej na przekształcanie otaczającej przyrody i środowiska naturalnego, ale również zapotrzebowanie człowieka na wiedzę niezbędną do realizacji procesów gospodarczych. Jego wzrost wymuszany jest tempem przemian cywilizacyjnych oraz zmianą paradygmatu rozwoju. Szczególnie widoczne jest to na obszarach wiejskich, na których wzrasta zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników. Niedobór pracowników o wymaganych w danym regionie umiejętnościach w skali świata wynosił w minionych latach około 35%. Należy przypuszczać, że na obszarach wiejskich odsetek ten był znacząco wyższy. Wiąże się to między innymi z poziomem wykształcenia dominującej na tych obszarach grupy zawodowej – rolników. W UE ponad 70% z nich prowadzi swoją działalność bazując tylko na własnym doświadczeniu. Pozostaje to w opozycji wobec postulatu rozwoju pozarolniczych funkcji rolnictwa warunkujących jego zrównoważenie. Stanowi to problem będący wyzwaniem zarówno dla polityki wsparcia obszarów wiejskich, ekonomistów badających zachodzące tam zmiany, jak i dla samych mieszkańców.

Bibliografia

- Aghion P., Howitt P. (1998), *Endogenous Growth Theory*, MIT Press, Cambridge.
- Altinok N., Murseli H. (2007), *International database on human capital quality*, "Economic Letters", No. 96.
- Asteriou D., Agiomirgianakis G.M. (2001), *Human capital and economic growth. Time series evidence from Greece*, "Journal of Politicy Modeling", No. 23.
- Becker G.S. (1962), *Investment in human capital: A theoretical analysis*, "The Journal of Political Economy", Vol. 70.
- Becker G.S., Murphy K.M., Tamura R. (1994), *Human capital, fertility, and economic growth. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (3rd Edition), The University of Chicago Press, Chicago.
- Benhabib J., Spiegel M.M. (1994), *The role of human capital in economic development Evidence from aggregate cross-country data*, "Journal of Monetary Economics", No. 34.
- Borys T. (2010), *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania*, „Problemy Ekorozwoju – Problems od Sustainable Development”, Vol. 5, No. 1.
- Bosch-Sijtsema P.M., Ruohomäki V., Vartiainen M. (2009), *Knowledge work productivity in distributed teams*, "Journal of Knowledge Management", Vol. 13, Iss. 6.
- Bruckmeier K., Tovey H. (2008), *Knowledge in sustainable rural development: from forms of knowledge to knowledge processes*, "Sociologia Ruralis", No. 48(3).
- Coleman J.S. (1988), *Social capital in the creation of human capital*, "American Journal of Sociology", Vol. 94.
- Delgado M.S., Henderson D.J., Parmeter Ch.F. (2014), *Does Education Matter for Economic Growth?*, "Oxford Bulletin of Economics and Statistics", No. 76(3).
- Drucker P. (1999), *Knowledge-worker productivity. The biggest challenge*, "California Management Review", No. 42.
- Elliott J. (2012), *An introduction to sustainable development*, Routledge, London.
- FAO Statistical Yearbook (2010), Statistics Division FAO, <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/ess-yearbook2010/yearbook2010-reources/en/> [dostęp: 29.10.2015].
- Fukuyama F. (1997), *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa/Wrocław.
- Grodzińska-Jurczak M., Gajuś-Lankamer E., Wójcik A., Pietrzyk A. (2010), *Potrzeby i warunki edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce*, „Problemy Ekorozwoju – Problems od Sustainable Development”, Vol. 5, No. 2.
- Grossman G.M., Helpman E. (1991), *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT Press, Cambridge.
- Halfacree K.H. (1993), *Locality and social representation: space, discourse and alternative definitions of the rural*, "Journal of Rural Studies", No. 9(1).
- Heckman J.J. (2000), *Policies to foster human capital*, "Research in Economics", No. 54(1).
- Hłobił A. (2010), *Teoria i praktyka edukacji ekologicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju*, „Problemy Ekorozwoju – Problems od Sustainable Development”, Vol. 5, No. 2.
- Kalinowski S. (2013), *Wybrane aspekty aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej o niepewnych dochodach a warunki funkcjonowania gospodarstw domowych na wsi*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 292.
- Kalinowski S. (2015), *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Kozera M. (2014), *Czy samodegradacja? Pozytywny i negatywny kapitał ludzki*, (w:) Galor Z., Goryńska-Bittner B., Kalinowski S. (red.), *Życie na skraju - marginesy społeczne wielkiego miasta*, Societas Pars Mundi Publishing, Bielefeld.
- Krzyworzeka P. (2014), *Wiedzochlonne organizacje*, „E-mentor”, <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/numer/35/id/758> [dostęp: 29.10.2015].
- Lucas R.E. (1988), *On the Mechanics of Economic Development*, “Journal of Monetary Economics”, No. 22.
- Mankiw G.N., Romer D., Weil D.N. (1992), *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*, “The Quarterly Journal of Economics”, No. CVII.
- McGregor S.L.T., Goldsmith E.B. (1998), *Expanding our understanding of quality of life, standard of living, and well-being*, “Journal of Family and Consumer Sciences”, No. 90(2).
- Medel-Añonuevo C., Ohsako T., Mauch W. (2001), *Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century*, UNESCO Institute for Education, Hamburg.
- Niedobór talentów – wyniki badań 2013* (2013), Raport Manpower Group, <http://www.manpowergroup.pl> [dostęp: 29.10.2015].
- Nussbaum M., Sen A. (1993), *The Quality of Life*, Clarendon Press, Oxford.
- Putnam R.D. (2008), *Samotna gra w kregle*, WAIp, Warszawa.
- Romer P.M. (1990), *Human capital and growth: theory and evidence*, “Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy”, Vol. 32.
- Rural Development in the EU Statistical and Economic Information Report 2013* (2013), European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development, December.
- Rural Learning for Development: Experiences from Europe Report on Rural Learning for Development and Book of Proceedings of the 2007 RuraLEARN Conference and Workshops Mesta* (2007), 24-27 June Chios, Greece.
- Schultz Th.W. (1971), *Investment in Human Capital. The Role of Education and of Research*, “Economic Development and Cultural Change”, Vol. 23, No. 3.
- Schündeln M., Playforth J. (2014), *Private versus social returns to human capital: Education and economic growth in India*, “European Economic Review”, No. 66.
- Stanny M. (2014), *Wieś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z definiowaniem. Wielowymiarowe spojrzenie*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1(162).
- Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej i Polityki Spójności na Rozwój Obszarów Wiejskich* (2014), FundEko, Warszawa.
- Zwoliński Ł. (2009), *Zmiany społeczno-demograficzne na terenach wiejskich w państwach Unii Europejskiej*, Nr 167, IERiGŻ, Warszawa.

Knowledge-Intensiveness of Rural Areas in Conditions of Sustainable Development

Summary

The aim of these considerations is to show the growing demand for knowledge of rural areas in the era of knowledge-based economy. To illustrate the discussed issues the authors used the desk research method (a review of domestic and foreign literature in the field of human capital, education systems, and sustainable develop-

ment). They also used the available statistical data of Eurostat and CSO (GUS). The studies showed that in the knowledge-based economy, an effective implementation of the sustainable development postulate requires improvement of the quality of education in rural areas, particularly the educational level of the rural population. Although the effectiveness of the EU concept of Life-Long Learning and education as the key factor of sustainable development (ESD) has been proved in a few analyses, its practical implementation is still unsatisfactory. The article provides an analysis in this regard and contributes to the discussion on the increasing demand for knowledge in rural areas.

Key words: knowledge-intensiveness of rural areas, sustainable development, education system, talent deficit, qualifications.

JEL codes: J24, L84, O18, O34

Наукоёмкость сельских районов в условиях устойчивого развития

Резюме

Цель рассуждений – указать растущий спрос на знания среди населения, проживающего в сельской местности, во времена экономики, основанной на знаниях. Иллюстрируя вопрос, провели обзор литературы, национальной и зарубежной, в частности, из области человеческого капитала, систем обучения и устойчивого развития. Использовали также доступные статистические данные Евростата и ЦСУ. На основе исследований констатировали, что в основанной на знаниях экономике, в которой все чаще речь идет о нехватке талантов, для успешной реализации постулата устойчивого развития необходимо улучшение качества обучения населения, проживающего в сельской местности. Особенно существенно повышение уровня образования сельскохозяйственного населения. Анализы в этом отношении позволяют определить действенность постулированной ЕС концепции учебы на протяжении всей жизни (LLL) и обучения для устойчивого развития (ESD). Осуществление этих обеих концепций, несмотря на положительные цели, все еще оставляет желать лучшего. Статья имеет аналитический характер и является введением в дискуссию о растущем спросе на знания на селе.

Ключевые слова: наукоёмкость сельских районов, устойчивое развитие, система обучения, нехватка талантов, квалификации.

Коды JEL: J24, L84, O18, O34

Artykuł nadesłany do redakcji w listopadzie 2015 roku

© All rights reserved

Afiliacje:

dr inż. Magdalena Kozera-Kowalska
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Ekonomiczno-Społeczny
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw Agrobiznesu
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel.: 61 846 67 44
e-mail: mkozera@up.poznan.pl

dr Sławomir Kalinowski
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Ekonomiczno-Społeczny
Katedra Ekonomii
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel.: 61 846 67 44
e-mail: kalinowski@up.poznan.pl